

**Changing Facets of
Hungarian
Nationalism**

ASPECTE SCHIMBĂTOARE ALE NATIONALISMULUI MAGHIAR

GYÖRGY CSEPELI, ANTAL ÖRKÉNY

This paper surveys a large number of empirical investigations of Hungarian national identity and of related issues such as xenophobia, racism, multiculturalism and globalization. The authors argue in favor of the reinforcement of the status of citizenship, as the proper means against discrimination.

Conflictul cetățenie-naționalitate

Problemele de conviețuire pașnică sau conflictuală dintre grupurile minoritare și majoritare din societățile est-europene precum și reemergența naționalismului, șovinismului, anti-semitismului și a discriminării împotriva țiganilor au devenit o dimensiune a problemelor publice. Aceste probleme confruntă societățile central și est europene cu un proces cumulativ ce otrăvește treptat viața publică, afectând modul în care oamenii se relaționează, coabitează și comunică unii cu alții. În timpul euforiei datorate sfârșitului socialismului, puțină atenție a fost acordată acestor procese, însă sindromuri variate s-au înmulțit pe scena politică, precum și în masa populației. Accente naționaliste s-au făcut simțite în caracterizările maghiare ale Revoluției naționale românești. Primul ministru maghiar în 1990 a afirmat că, spiritual, el se simte primul ministru al tuturor celor 15 milioane de unguri din regiune. Limba slovacă a fost declarată limbă de stat în Slovacia fapt ce limitează folosirea limbilor maghiare și ucrainiene. În cazul independenței lituaniene, a existat dubiu în ceea ce privește viitorul cetățeniei minorităților poloneze și rusești. Parlamentul României a declarat România un stat național unitar. Cazul săngeros al fostei Iugoslavii este bine cunoscut. Adjectivul "național" a devenit ubicuu în țările post-comuniste, fiind atașat

la orice, începând cu viitoarea clasă de mijloc și terminând cu medicina și educația. În fiecare țară, grupurile politice conducețoare și ideologile naționale emergerente definesc conflictele din regiune doar din punctul lor de vedere, acționând ca atare.

În cursul procesului de tranziție de la socialismul de stat la economia de piață și la societatea pluralistă există, de asemenea, și un proces de "învățare". Cehia se plasează în fruntea procesului de tranziție, reușind să fie luată în considerație ca un posibil membru al Uniunii Europene. În 1994, electoratul maghiar a respins în mod evident naționalismul cultural și cruceada ideologică ce a fost impusă de urmașii militanți ai partidelor câștigătoare în 1990. Lituanienii au eliminat de asemenea liderii naționaliști. Dubla victorie a forțelor politice leftiste în Polonia poate fi de asemenea interpretată ca un sindrom al disatisfacției față de retorica creștin-naționalistă ce era reprezentată în primul rând de fostul președinte Lech Wałęsa. Conflictul de pe teritoriul fostei Iugoslavii se va termina. Totuși realizarea păcii pare să depindă mai degrabă de presiunea externă decât de forțele indigene ale societății civile.

În analiza sa asupra statului modern al cetățeniei, Thomas Marshall (1950) distinge trei mari arii ce au apărut de-a lungul dezvoltării societății burgheze.

1. În secolul 18 au apărut drepturile omului și drepturile civile (libertatea de exprimare, conștiința și drepturile religioase, egalitatea în fața legii, respectul pentru demnitatea omului și protecția individului, libertatea de a căști și deține proprietate).

2. Acestea au fost urmate în secolul 19 de drepturile politice (dreptul universal de vot, votul secret, reprezentarea populară, auto-governarea, dreptul de a participa în viața politică și dreptul de a exersa puterea).

3. Secolul 20 a adăugat drepturile sociale (variind de la drepturi de bază ce

permis dezvoltarea societății bunăstării la seturi ce garantează securitatea socială, dreptul la o viață acceptabilă potrivită unui standard social, dreptul la viață prin muncă, la sănătate și cunoaștere, drepturi egale pentru femei, protecția bătrânilor, copiilor, bolnavilor și dezavantajaților).

Această extensie și expansiune a statutului cetățeniei a apărut printr-un îndelungat proces de luptă. Un rol decisiv l-a avut faptul că aceste valori de egalitate socială și justiție au fost esențiale pentru legitimitatea societăților burgheze moderne în Europa de Vest și America de Nord. Critica lui Karl Marx, referitoare la injustițiile și inegalitățile existente în aceste societăți, a arătat că economia de piață și relațiile de proprietate ce derivau din acestea au condus în mod inevitabil la inegalități sociale și la distribuția nedreaptă a bunurilor. El a descris democrația burgheză doar ca un mecanism al clasei conducețoare de a domina societatea, ca o ideologie practică destinată deghizării naturii ei adevărate. Adevărul este că largirea succesivă a statutului cetățeniei a permis ca inegalitățile să fie treptat nivelize. Aceste drepturi au asistat pozitiv funcționarea economiei de piață, creând o organizare dinamică a societății ce este bazată pe egalitatea și suportul pentru reproducția continuă a democrației participatorii și pluraliste.

În acest proces de dezvoltare a statutului cetățeniei, dorința de a acționa asupra inegalităților ce se dezvoltă din funcționarea economiei de piață este internalizată de membrii societăților bazate pe conceptul modern de cetățenie. Mult mai important este faptul că teoria și practica statutului de cetățenie produce un standard universal. Aceasta servește ca o unitate de măsură ce depășește simpla nivelize sau armonizare a particularităților în ierarhia de clasă sau de status pentru a aborda inegalitățile specifice ce răsar din diferențele etnice, naționale, religioase sau chiar din diferențele de sex.

Apartenența la o națiune și accesul

ASPECTE SCHIMBĂTOARE ALE NATIONALISMULUI MAGHIAR

la cetățenie este asigurat fiecărui individ ce intră în apartenența unui stat atât timp cât asupra intereselor indivizilor nu sunt plasate constrângeri bazate pe diferențele socio-culturale dintre indivizi. Aceasta este un punct cheie pentru înțelegerea felului în care grupuri, denominării, minorități etnice, negri și albi în Statele Unite se auto-identifică în primul și cel mai important rând ca cetăteni americanii. Într-un mod similar, aceasta explică de ce în Franța secolului 18, ce era marcat de diferențe naționale, etnice și religioase, criteriul pentru statutul de cetățean, creat prin apariția constituției, era apartenența la Republica Franceză și nu descendenta națională franceză. Expansiunea statutului de cetățean joacă un rol decisiv în reducerea distanțelor dintre statul-națiune și integrează într-un mod efectiv popoare, grupuri etnice și minorități.

Statutul de cetățenie oferă baza pentru integrarea multiculturală a Europei de Vest. Ceea ce se intenționează nu este stergerea diferențelor culturale, ci producția unui cadru unificat și integrat pentru un mediu heterogen. Discuțiile contemporane despre viitorul vestului european trebuie bazate pe o abordare universalistă a statutului de cetățean. O asemenea abordare poate oferi unitatea necesară pentru ca grupurile lingvistice, culturale, istorice, etnice și religioase să poată trăi împreună. De abia după aceasta frontierele pot deveni spirituale, piețele muncii și financiare se pot combina și o nouă cultură europeană poate fi concepută. După aceasta Turnul Babel poate rezista.

Brian Turner extinde modelul propus de Marshall în sensul incluziei dreptului la activități ce prezintă semnificații și înțelesuri speciale pentru indivizi și a dreptului la comunicare culturală. Prin aceasta se ajunge la un criteriu global ce poate oferi fundațiile pentru democrație politică, libertate individuală și progres al civilizației în sensul cel mai larg. Din acest punct de vedere, a fi cetățean nu mai este

echivalent cu a avea o identitate națională. Această perspectivă oferă șansa de formare a unei civilizații moderne ce transcende continente și frontiere. În interpretarea noastră, statutul de cetățean constituie mai mult decât o simplă organizare a statului, un complex de drepturi, datorii și garanții sau un factor cheie în înțelegerea dintre națiuni. Conceptul de cetățenie se dezvoltă într-un anumit mod de viață ce oferă libertate de acțiune pentru o viață modernă și civilizată, guvernată relațiile și contactele oamenilor unul cu celălalt indiferent de limba, religia sau așezarea geografică.

Deși toate aceste considerații pot părea foarte depărtate față de relația dintre statele-națiune din Europa de Est și față de soarta minorităților naționale, în cele ce urmează noi afirmăm contrariul.

Dezvoltarea statelor națiune a marcat punctul în care națiunile au devenit factori importanți în istoria modernă a Europei, culminând cu înlocuirea concepției feudale și dinastice a statului de către concepția ce încuraja suveranitatea populară, independența statală și legea internațională modernă. Indiferent dacă statele-națiune produse de acest proces s-au dezvoltat din statul feudal sau dacă statalitatea a fost artificială construită și apoi a permis ridicarea națiunii însăși ca o entitate politică, formarea cadrului statului-națiune a cuprins fenomenul despre care Csaba Gombar vorbește: "membrii națiunilor ce își formau stat, adesea fie având statutul de minorități în cadrul altor națiuni fie datorită faptului că au fost istoric disparate datorită conflictelor internaționale, au produs ajustări ale granițelor ce au fost variabile din punct de vedere istoric" (Gombar 1980, p.113). Așadar, formarea minorităților naționale este o trăsătură generală a dezvoltării europene. Trebuie de asemenea adăugat aici că există diferențe regionale în Europa din punctul de vedere al gravitației problemelor sociale și politice reprezentate de destinul minorităților naționale și de gradul în care ele sunt integrate social și

politic.

Statele-națiune vestice își derivă legitimitatea politică de la individul suveran, care este primul membru al comunității politice definite de constituirea statului și prin acesta membru al comunităților definite în termeni psihologici, ideologici, culturali, indiferent dacă aceste cadre ale comunităților coincid cu grupul de cetăteni ai statului despre care este vorba.

Statele-națiune ale Europei centrale și de est din perioada post-comunistă par la prima vedere să fi atins condiția vestică. Distanța dintre Europa de Est și Europa de Vest, în domeniul drepturilor politice pare să se îngusteze. Sindromurile neliniștitoare la care ne-am referit mai sus arată ca lucrurile nu sunt așa de simple. Straturile statului de cetătenie despre care vorbește Marshall s-au dezvoltat în Europa de Vest cu secole în urmă, înainte de a se maturiza în conceptul pe care îl știm astăzi. Desigur, ar fi greșit să idealizăm produsul acestei dezvoltări; poziția minorităților naționale și etnice din unele țări vest europene este de asemenea neliniștitoare.

Deși sloganurile democratice au însoțit căderea socialismului de stat în toate țările Europei centrale și de est, democratizarea puterii politice nu a rezolvat problema relației asimetrice dintre stat și cetățenii săi. Schimbarea economică este mult mai înceată decât schimbarea politică în tranzitia post-socialistă. În toate țările post-socialiste există semnele unei rezistențe puternice a sistemului economic redistributiv și a birocratiei aferente. Acest sistem este puternic înclinat să folosească naționalismul ca suport ideologic.

Un alt factor cel puțin la fel de important este absența unui strat burghez în aceste societăți. Cum o societate de clasă modernă nu a reușit să apară, Europa de Est nu a obținut niciodată cadrele de referință în care statul de cetătenie poate fi percepță ca o forță integratoare capabilă să

combată inegalitățile sociale și culturale. Prin urmare, propunerile de integrare socială făcute în timpul schimbării sistemului au tins să vină de deasupra și să asume o nuanță nationalistă. Acest lucru este foarte periculos din punct de vedere psihologic deoarece schimbările în toate țările est europene, a surprins oamenii puțin conștiienți față de schimbarea imanentă. Aceste cadre identitare și de referință au dispărut, făcând loc linguririi falselor solutii politice. În același timp, este greu de așteptat apariția de "jos" a soluțiilor europene, deoarece se poate spune cu greu că există o societate civilă.

Dacă eforturile de integrare ale societății sunt fundate pe o afiliere la statul-națiune fundamental cultural, mai degrabă decât politic, ele trebuie să cuprindă omogenizarea fortată ce ar exclude, discrimina și introduce noi tipuri de inegalitate și injustiție socială. Dacă statul de cetătenie este singurul criteriu pentru definirea statului-națiune și al societății construite în cadrul acestuia, atunci va exista libertatea și posibilitatea unei integrări și identități variate și multifactoriale. Privit din acest punct de vedere, conflictului dintre național și non-național îi dispare elementul de contradicție irevocabilă. În acest caz, cetățenii pot găsi o cale pentru reducerea inegalităților și injustițiilor derivate din relațiile socioculturale; identitatea națională și autonomia etnică și religioasă pot coexista împreună cu alte priorități culturale și comunicационale.

Moștenirea autoritară și slăbițiunea tradițiilor democratice au contribuit la transformarea societății maghiare în socialismul de stat, fapt ce a condus la suprimarea societății civile. Chiar dacă prima constituție scrisă a țării din 1949 garanta drepturile civile de bază, în practică cetățenii statului erau subiecți ai statului. Cetățenia era definită prin *ius soli* și străinii puteau cere cetătenie în cazul în care puteau dovedi 10 ani de rezidență

ASPECTE SCHIMBĂTOARE ALE NAȚIONALISMULUI MAGHIAR

continuă. După colapsul socialismului de stat, această lege a fost amendată prin luarea în considerare a principiului *ius sanguine*. Două categorii de străini au fost stabilite: străinii și co-naționalii. În timp ce primii încă au de așteptat 10 ani pentru a obține naturalizarea dacă pot dovedi că au trăit în țară în acest timp, indivizii aflați în cea de a doua categorie trebuie să dovedească că au trăit doar un an. Constituția maghiară a fost substanțial revizuită, proclamând Ungaria o republică. Constituția garantează separarea puterilor, protejând drepturile omului, stabilind pentru prima oară în istoria Ungariei curtea constituțională ce are puterea de a anihila orice lege dovedită a fi anti-constituțională.

Xenofobie și racism

Maghiarii au din ce în ce mai mult de a face cu minoritățile în cadrul propriului lor stat. Evreii unguri sunt printre aceste minorități ce au avut cea mai tragică soartă. Înainte de al doilea război mondial ei erau aproape complet asimilați în societate, constituind una dintre forțele majore ale modernizării. Acest rol a fost percepție cu suspiciune și neîncredere din partea clasei de mijloc ne-evreiești din motive de competiție și cu xenofobie și frustrare din partea țărănimii și proletarilor urbani. În urma ocupăției Ungariei de către germani în martie 1944, 600 000 de evrei au fost executați sau deportați. Societatea maghiară nu a reușit niciodată să se re-însănătosească în urma acestei traume și umbrele Holocaustului încă bântuie printre un număr mare de cetăteni de origine evreiască (aproximativ 100 000) ce încă trăiesc în Ungaria.

Tiganii/Roma formează o altă importantă minoritate în Ungaria. În timp ce evreii au fost în mod tipic percepții ca aparținând élitei, roma au fost în general percepții ca formând partea de jos a

societății. Au existat două investigații reprezentative ale acestei populații în Ungaria. În 1971, numărul lor era de aproximativ 320 000. Potrivit studiului efectuat în 1993-1994 numărul lor a atins 500 000. În cadrul acestei perioade, numărul total al populației Ungariei, a scăzut de la 10 322 000 la 10 278 000. Aceste numere arată că în timp ce populația țării a scăzut, populația roma a crescut. Potrivit estimărilor ea va crește în continuare. Săraci, neducăți și deprivați social, populația roma a fost victimă discriminărilor politice, culturale și economice. Ea a devenit în special afectată de aspectele negative ale tranziției economice de la economia centralizată la economia de piață. Dacă în socialismul de stat ei erau angajați în munci semi-calificate din industrie, odată cu dispariția enorimei combinate industriale de stat, ei au fost primii ce și-au pierdut ocupația și au fost forțați să trăiască în ghetouri. Atitudinile negative față de ei sunt alimentate și de statutul lor de minoritate datorat diferenței lor culturale și perceptiei unei frecvențe ridicate de comportament deviant precum delicvența sau prostituția.

Pe lângă evrei și tigani, în Ungaria trăiesc germani, slovaci, sărbi, croați, sloveni și români. Tendințele de asimilare în cadrul acestor minorități sunt foarte puternice. În urma celui de-al doilea război mondial, mulți nemți au fost forțați să părăsească țara datorită presupusei lor activități naziste (nemții Volkbund), iar cei mai conștienți membri ai comunității slovace s-au oferit voluntar într-un program de schimb al minorităților cu Cehoslovacia. Drept rezultat, 200 000 de nemți, 100 000 slovaci, 30 000 croați, 10 000 sărbi, 5000 de români și 4000 de sloveni trăiesc în Ungaria, cei mai mulți dintre ei fiind împrăștiati pe cuprinsul țării și trăind în mici comunități rurale. Aceste minorități etnice sunt încurajate de Actul Minorităților să formeze asociații și instituții ale guvernului local bazate pe principiul

autonomiei culturale. În plus, Constituția are prevederi speciale pentru protecția drepturilor minorităților naționale și etnice.

Post-comunismul a adus Ungaria la o răscruce: de la deschiderea granițelor până la liberalizarea statului, această țară și-a asumat roluri diferite în Europa. Această situație a afectat politicile față de refugiați și migrație în mod special, ca și societatea în general. În timpul socialismului de stat, a existat un proces continuu de emigrație din Ungaria către vest, ce totuși a rămas la un nivel modest. După 1989, acest proces a fost stopat și, în locul trimiterii de refugiați, societatea maghiară a devenit o întâi a mișcărilor de populație venind dinspre est. Mai mult, datorită locației geografice a Ungariei, ea a devenit o țară de tranzit. Emigranții traversează Ungaria în drumul lor către vest. Drept rezultat, tabere de refugiați au fost stabilite, lucru ce a provocat ostilitate și xenofobie în cadrul populației. Acei ce s-au decis să rămână în țară pot fi clasificați în două tipuri: etnici ungari ce sosesc din Transilvania, Trans-Carpacia și Serbia și acei ce nu au atașament cultural sau lingvistic față de etnicitatea maghiară. Atitudinile publice față de imigranți au devenit treptat similare și la fel de negative față de cele două tipuri de imigranți. Xenofobia este în creștere în țară. Bazele acestei atitudini xenofobice nu mai sunt înrădăcinate în principiul etnic sau național al selecției, ci în cel al cetățeniei. Xenofobia din partea cetățenilor maghiari este motivată de frustrarea conecțată cu percepția unei competiții sporite pe piața forței de muncă și un simț al discriminării în cîmpul serviciilor sociale. Între 1988 și 1992, 99.25% (117 549 din 118 464) dintre refugiați au venit din trei țări: Iugoslavia, România și fosta Uniune Sovietică. Doar în 1992, 16 204 refugiați au sosit în Ungaria și 36% dintre acestia se considerau maghiari.

Sondaje de opinie despre auto- și hetero-stereotipuri au fost efectuate

permanent în anii '80 și '90. Evenimentele din 1989 și 1990 nu au influențat tendința generală ce poate fi rezumată în felul următor:

- respondenții s-au arătat mult mai activi în producerea de auto-stereotipuri comparativ cu dorința de a produce hetero-stereotipuri;

- auto-stereotipurile naționale se referă mult mai frecvent la trăsăturile pozitive precum ospitalitatea, mândria de a fi maghiar și unicitatea caracterului național;

- hetero-stereotipurile privind națiunile învecinate sunt negative cu excepția austriecilor;

- tendința istorică de a evalua polonezii a scăzut.

Rezultatele a trei studii recente pot fi menționate în legătură cu răspândirea rasismului în Ungaria. Un sondaj reprezentativ asupra adolescentilor maghiari în 1992 (Csepeli - Keri - Stumpf 1994) au indicat că în timp ce 71% dintre respondenți au exprimat dorința de a accepta refugiați de origine maghiară, dorința de a accepta refugiați din Asia este mult mai puțin evidentă: numai 12% dintre respondenți au fost de acord ca imigranților de origine asiatică să le fie permisă intrarea în Ungaria. Xenofobia poate fi identificată ca un factor ce s-a manifestat în tendința generală de a evita participarea la demonstrații pentru drepturile minorităților. Potrivit rezultatelor unui studiu printre elevi maghiari de 14 ani și adulții maghiari (Tabelul 1), paternuri latente de xenofobie și rasism au fost descoperite. Respondenților celor două eșantioane le-au fost adresate o întrebare ce cercetează atitudinile lor față de străini de diferite origini etnice și rasiale. Ei au trebuit să selecteze posibilități de parteneri informali dintre membrii următoarelor grupuri: tigani/roma, arabi, chinezi, ruși, evrei, etnici maghiari venind din România, slovaci, nemți.

ASPECTE SCHIMBĂTOARE ALE NAȚIONALISMULUI MAGHIAR

Tabel 1. Preferința sociometrică negativă pentru membrii diferitelor grupuri etnice pentru copiii și adulții maghiari (în procente).

	Esantion adulți	Esantion adolescenți
Tigani/Romi	74	58
Arabi	52	26
Români	51	40
Chinezi	48	21
Ruși	40	35
Ebrei	30	28
Maghiari din România	25	8
Slovaci	23	31
Nemți	15	11
Nici un refuz	26	14
Număr de respondenți	N=1000	N=4248

Evitarea și refuzul au caracterizat alegerile negative ale ambelor grupuri. Totuși, adulții au exprimat o atitudine de evitare mai pregnantă decât copii. După cum Tabelul I arată, 14% dintre copii nu au arătat nici un fel de atitudine negativă față de grupurile etnice și rasiale de pe listă, în timp ce această tendință a fost mult mai slabă printre adulți (26%). Tiganii/roma au fost ținta refuzului în ambele grupuri (Szabo-Orkeny 1995).

Studii empirice ale identității naționale

În Ungaria, cercetarea identității naționale a fost condusă începând cu 1969 pe diferite grupuri de copii, tineri și grupuri reprezentative național (Csepeli 1989; Lazar 1995). Aceste investigații au demonstrat că sentimentul național și componentele afective ale identității naționale sunt foarte pronunțate. Tinând cont de natura represivă a sistemului ideologic și politic aceste rezultate nu au fost surprinzătoare deoarece, în general vorbind, toate aspectele identității sociale precum cele religioase, regionale, de clasă și chiar de sex (gender) erau reprimate și canalizate potrivit paternului oficial de identificare.

Identificarea forțată cu Frontul Patriotic, Proletarii Lumii și Frăția Socialistă a Națiunilor nu era suficient de puternică ca să fie atractivă. Pe de altă parte, din punctul de vedere al puternicului accent pus pe internaționalism de către autorități, aceste rezultate sunt remarcabile.

Investigațiile întreprinse în rândurile elitei intelectuale maghiare în 1983 și 1989 (Csepeli 1992) au arătat un patern dual al identității naționale. Tipul *Gesellschaft* era centrata în jurul cetățeniei și imaginarea națiunii ca și comunitate politică. Tipul *Gemeinschaft* era centrata mai mult pe descendență și limbă maternă, reflectând o imaginare mai tradițională și culturală a națiunii. După colapsul socialismului de stat în 1989-90 aceste paternuri au fost traduse în puternice sloganuri politice, ce au atras diferite grupuri ce s-au privit cu ostilitate, neîncredere și suspiciune crescândă. Partidele aflate la guvernare între 1990 și 1994 au fost puternic influențate de tipul *Gemeinschaft* al idiomului național. Ele au încercat să orienteze atenția populară către discuții ale simbolurilor naționale, minorităților naționale maghiare din străinătate și în general au tins să se auto-percepă în termeni de tradiție și continuitate națională, pe care o considerau întreruptă de ideologia internaționalistă a socialismului de stat.

începând cu 1945 și terminând cu 1990. Totuși, majoritatea votanților au urmat un curs diferit, și la alegerile din mai 1994 au votat pentru acele partide ce au arătat mai multă moderată în pretențiile de reprezentativitate a tuturor maghiarilor în bazinul carpatic și au arătat mai mult interes în ceea ce privește problemele economice, instituționale și de politică socială cum ar fi șomajul, taxarea, și negocierea cu guvernele națiunilor vecine.

Ultima cercetare efectuată asupra identității naționale maghiare a fost condusă în toamna anului 1994 (Vasarhelyi 1995). Aceste rezultate nu au arătat nici o schimbare semnificativă comparativ cu cercetările anterioare. Numai 5% dintre respondenți cuprinși în eșantionul reprezentativ național ($n=1000$) și-au exprimat interesul privitor la identitatea națională. Interesul în definirea "patriotului real" a fost de asemenea foarte scăzut (4%). Opinia majoritară (59%) a favorizat afirmația ce a accentuat că "dezbaterea publică asupra destinului maghiarilor are scopul de a distraje atenția publicului de la discutarea problemelor cu adevărat reale". Oamenii în Ungaria erau totuși preocupati de posibilitatea implicării Ungariei în conflicte locale cu cel puțin o țară vecină (cel mai frecvent a fost menționată Serbia). Imigranții au fost percepți ca o amenințare de către 5%. Prezența romilor stârnește mai multă ostilitate (31% dintre respondenți au considerat că romii erau o sursă de amenințare).

Nici definițiile a ceea înseamnă "a fi maghiar" nu au arătat o schimbare dramatică. După cum studiile au demonstrat, oamenii în Ungaria post-socialistă au continuat să definească maghiarii în primul rând în termeni de auto-categorizare. În consecință, cetățenia, limba maternă, descendenta și locul nașterii au fost mai puțin luate în considerare.

Potrivit punctului de vedere majoritar (59%), importanța limbii materne și a cetățeniei au fost precedate de auto-

identificare și categoria "nici o importanță" a fost atribuită locului de naștere și de descendență (aceast patern poate fi interpretat ca versiunea populară a idiomului *Gesellschaft* perpetuat de elita intelectuală liberală). Totuși, o minoritate (17%) menține un patern de definire la "a fi maghiar" în care descendenta, limba maternă și locul de naștere sunt în primul rând considerate ca elemente constitutive ale identității naționale maghiare (acest patern poate fi interpretat ca o derivărie de la idiomul *Gemeinschaft* perpetuat de elita conservatoare intelectuală).

Aceste două profile sunt înrădăcinate în *background-uri* sociologice diferite. Vârstă, educație, mediul de rezidență și statusul socio-economic au afectat tendința de a defini identitatea națională maghiară în termeni liberali - idiomul *Gesellschaft*, sau conservator - idiomul *Gemeinschaft*. Primul era adoptat de respondenții urbanizați, născuți după 1945, ce au obținut status socio-economic ridicat, ce au absolvit cel puțin școala secundară și nu au avut experiența frustrării sociale cauzată de tranziție. Orientarea *Gemeinschaft* este mai frecventă în segmentele de populație vârstnică și needucată ale populației rurale, născuți înainte de 1945 și perdanți ai tranziției.

Elita liberală tăcută și societatea ezitantă

În 1995, Ungaria a participat într-o investigație cross-națională ce a fost organizată în cadrul *International Survey Project* (Datele folosite în acest articol provin dintr-un studiu sponsorizat de Fundația Națională pentru Știință a Ungariei). Rezultatele acestei investigații internaționale nu sunt încă disponibile, dar datele pentru Ungaria pot fi deja analizate. A fost folosit un eșantion reprezentativ național de 1000 de intervievați. Pentru scopul

ASPECTE SCHIMBĂTOARE ALE NATIONALISMULUI MAGHIAR

prezentului articol cinci seturi de variabile merită să fie analizate. Au existat șapte itemi privitori la compoziția identității naționale. Respondenților li s-a cerut să "cântarească" atribuite precum locul nașterii, cetățenia, locul de rezidență, limba maternă, Creștinătatea, acordul cu instituțiile democratice și auto-categorizarea națională în definirea maghiarului "adevărat". Tendința de bază nu contrazice pe aceea din cercetările anterioare pe care le-am discutat mai sus. Deși metodele de chestionare au fost diferite (ordonare versus acordare de scor), auto-categorizarea și limba maternă s-au dovedit a fi în acest sondaj ca cele mai importante aspecte privitor la ce înseamnă a fi maghiar. Mai puțină importanță a fost atribuită locului de rezidență, cetățenie și locului de naștere. Cea mai mică importanță a fost atribuită instituțiilor democratice și Creștinătății.

Prin folosirea analizei de cluster au reieșit cinci grupuri. Tabelul 2 redă paternul de contribuție ale celor șapte variabile constituente la formarea clusterelor individuali. Cel mai mare cluster (32%) conține pe acei respondenți ce nu au fost în stare să selecteze dintre variabilele ce erau oferite pentru identificare națională. Ei au decis să le confere valori înalte. Aceasta este motivul pentru care ei au fost etichetați "conformiști". Grupul următor (22%) a conferit valori ridicate pentru toate variabilele, mai puțin pentru caracterul creștin și pentru încrederea în instituțiile democratice. Ei au fost numiți "naționaliști

"liberali" datorită scorurilor mari conferite atributelor culturale, psihologice și politice ale identității naționale. Grupul demumit "național" (11%) a oferit punctaje ridicate limbii materne, caracterului creștin și auto-categorizării. Primele două rânduri ale tabelului au ridicat reale probleme de interpretare în ceea ce privește eticheta de "liberal". În mod paradoxal conformiștii și naționaliștii liberali au accentuat aspectul cetățeniei în identificarea națională. Problema este de ce cetățenia lipsește în paternurile de identificare ale celor două grupuri. Pe de altă parte, restul atributelor precum limba maternă, auto-categorizarea și încrederea în instituțiile democratice se referă la un anumit tip al identității naționale fundamentat lingvistic și psihologic. Se poate argumenta că această bază este prea slabă pentru a susține o versiune *Gesellschaft* coerentă și conștientă a identității naționale. Totuși, în câteva analize de mai jos vom încerca să demonstrează că aceste două grupuri pot fi considerate ca cel puțin liberali spontani. Importanța scăzută acordată cetățeniei de către respondenții acestor două grupuri pot fi atribuite conotației semantice statiste și alienante a acestui termen în limba maghiară. Aceasta accentuează mai degrabă subiectul autoritarist decât cetățeanul conștient politic. Pe de altă parte, importanța ridicată a cetățeniei printre conformiști și naționaliști arată că noțiunea de cetățenie a atins un caracter exclusiv.

Tabel 2. Clustere după tipul de identitate națională (N=1000). S=scăzut, M=mediu, R=ridicat.

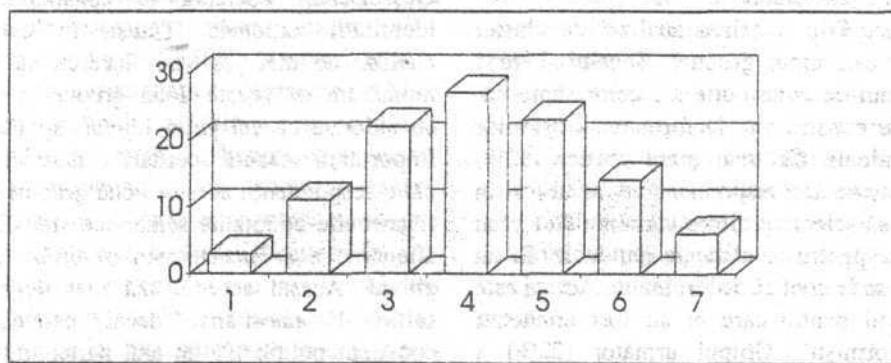
	Năstere	Cetățenie	Rezidență	Limba maternă	Caracter creștin	Democrație	Auto-definire
Liberal intrinsec (N=133)	S	S	M	R	S	S	R
Liberal extrinsec (N=209)	M	M	M	R	S	R	R
Traditionalist (N=113)	M	M	M	R	R	M	R

	Naștere	Cetățenie	Rezidentă	Limba maternă	Caracter creștin	Democrație	Auto-definire
Nationalist liberal (N=219)	R	R	R	R	S	S	R
Conformist (N=320)	R	R	R	R	R	R	R

Mândria națională a fost măsurată de șase itemi ce accentuau preferința și selectivitatea ce însotesc definiția lui "a fi maghiar". 90% dintre respondenți și-au exprimat mândria auzind despre succesul atlețiilor maghiari în jocurile internaționale. 87% dintre respondenți nu și-au închipuit identificarea națională posibilă în termeni de cetățenie. 62% dintre cei intervievați au fost de acord cu afirmația naționalistă clasiceă "cinstit sau nu, este țara mea".

Starea opusă mândriei este rușinea care este dificil de admis dacă cineva încearcă să mențină o atitudine echilibrată față de propria națiune. Potrivit rezultatelor, doar o minoritate (41%) încearcă să scape de inconsistentele atitudinii naționale. Majoritatea este împărțită și doar o minoritate de 32% acceptă rușinea ca un element al identității naționale. Afirmațiile etnocentriste au întâlnit mai puțin entuziasm (26%).

Tabel 3. Tendința de a fi de acord cu itemii referitoare la mândria națională (N=1000)

Tabelul 3 demonstrează o tendință a eșantionului în general moderată de a fi de acord cu afirmațiile referitoare la mândria națională. Media de 3.2 a fost selectată pentru acord.

Mândria națională poate fi susținută de diferite surse. Nouă posibile surse de mândrie au fost listate și oferite pentru atribuirea de scoruri, după cât păreau de importanță pentru mândria națională. Atribuirile de scor pentru sistemul democratic maghiar, influența internațională, realizările economice naționale, securitatea socială și armata au arătat o corelație ridicată și, în același timp, un

nivel foarte scăzut de contribuție la mândria națională. Dezvoltarea tehnologiei și a educației, realizările sportive, producția de literatură și de arte frumoase precum și istoria s-au deobedit a avea o corelație ridicată. În acest caz ele indică un nivel ridicat de contribuție la mândria națională.

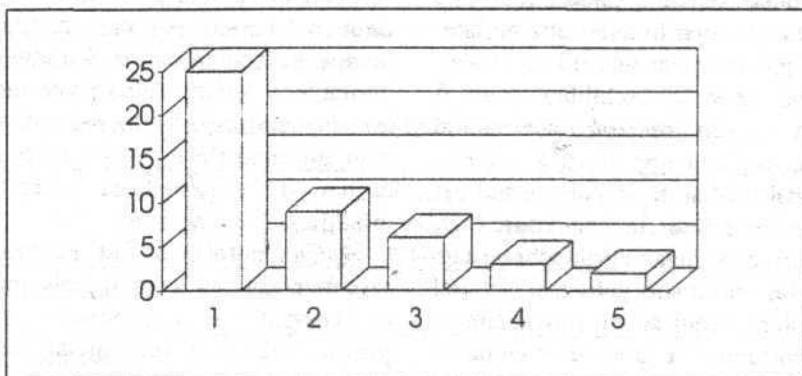
Primii cinci itemi, priviți ca aspectele "hard" ale realității naționale, se referă la componentele politice, sociale și economice ale existenței naționale. Spre deosebire de aceștia, restul de patru itemi reflectă probleme centrale ale unei identități naționale concepute cultural și conține elemente precum istoria, realizările

ASPECTE SCHIMBĂTOARE ALE NATIONALISMULUI MAGHIAR

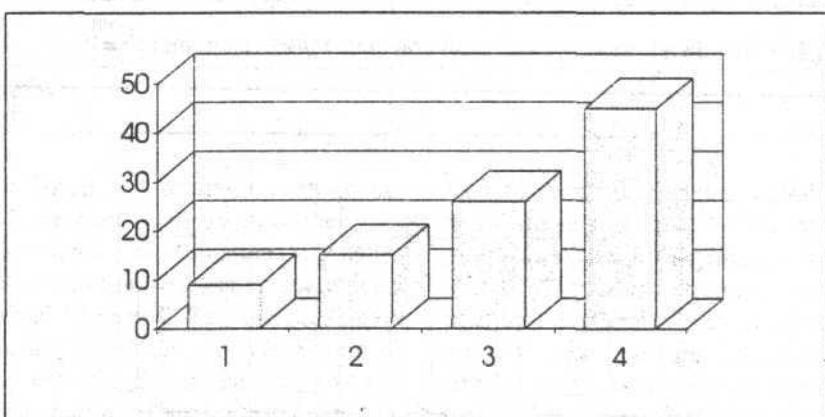
atletice, literatura, artele și excelența în educație. Aceste componente pot fi considerate ca fiind aspecte "soft" ale identității naționale. După cum arată Tabele 4 și 5 respondenții tind să atribuie o importanță

extrem de scăzută temelor "hard" ce justifică identitatea lor națională pozitivă. Ei sunt mult mai activi în selectarea temelor "soft" ce rationalizează mândria lor de a fi maghiar.

Tabel 4. Contribuția temelor "hard" în procente la mândria națională (N=1000)

Tabel 5. Contribuția temelor "soft" în procente la mândria națională (N=1000)

Se poate pune întrebarea cum poate fi interpretat acest contrast între scorul scăzut al temelor ce formează naționalismul politic și scorul ridicat al temelor ce caracterizează naționalismul cultural. Noi susținem că prezența acestui contrast poate fi explicată prin continuitatea politicilor culturii în construcția națională în Ungaria. Totuși, rămâne de văzut cât de puternice sunt resursele acestei "împachetări" istorico-ideologice și dacă există semne ale unei schimbări către o

formulare a comunității naționale în termeni specific politici și în termenii liberalismului.

Înclinația spre naționalism a fost măsurată de șase itemi ce se referă la diferite aspecte ale naționalismului economic, anti-internaționalism, nationalism cultural și la o atitudine necompatibilă privitoare la realizarea egoistă a interesului național. Unul dintre cele mai proeminente aspecte al studiului efectuat în toamna anului 1995 este că maghiarii au

exprimat un sprijin covârșitor pentru organizațiile internaționale care, dintr-un punct de vedere naționalist, ar putea fi considerate drept constrângeri ale suveranității naționale. 74% dintre respondenți s-au dovedit dormici să renunțe la suveranitatea națională în cazul în care probleme globale precum poluarea erau implicate. Cei care încurajează predarea limbilor străine constituie un procent chiar mai ridicat (90%). Acest punct de vedere echilibrat poate fi considerat ca un simptom adecvat al ajustării la izolarea lingvistică a maghiarilor. Globalismul și internaționalismul par a fi motive cheie al discursului despre existența națională în Ungaria post-comunistă.

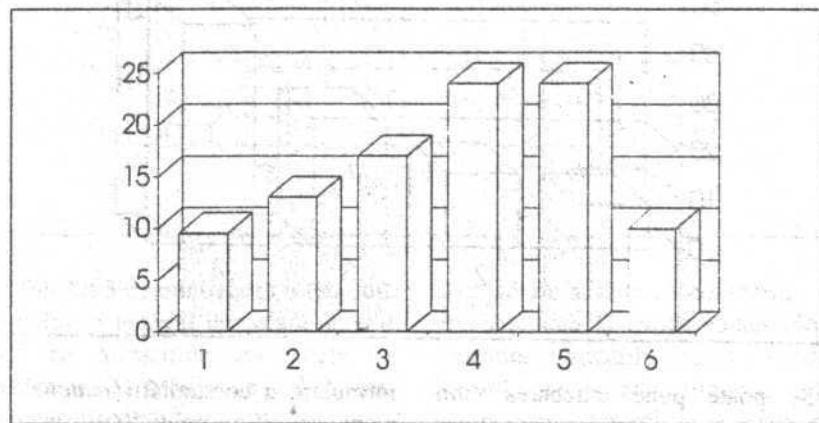
Nationalismele politic și cultural măsurate după itemii noastre (favorizare pe cale administrativă a produselor culturale de comunicare în masă, căutarea îndărjită a interesului maghiar în conflictele internaționale) au arătat o creștere modestă. To-

tuși, naționalismul economic a avut o creștere ridicată, reflectând puternica rezistență populară la intruziunea economică străină, în special în comerț și în cumpărarea pământului (74% și 77%).

Drepturile minorităților etnice și naționale din Ungaria au fost în general aprobate de către respondenți (77% au fost de acord cu politicile statului de suport față de apărarea obiceiurilor și tradițiilor minorităților). Acest rezultat poate reflecta o atitudine pozitivă față de minorități. După cum am indicat mai sus, tiganii/roma sunt excluși de la atitudinea generală pro-minoritate.

Xenofobia a fost măsurată prin șase itemi care au acoperit probleme legate de costurile și răspunderile percepute pentru cazul unei versiuni de excludere, respectiv de includere a politicilor pentru refugiați.

Tabel 6. Tendința de a fi de acord cu itemii corespunzători xenofobiei (N=1000)

După cum Tabelul 6 indică, populația este destul de insensibilă față de imigranți. Există o puternică tendință de a nu fi de acord cu posibilele beneficii ale fenomenului de imigratie, cum ar fi profitul economic sau multiculturalismul. Respondenții tind să fie univoc de acord cu idei exclusiviste și antiliberale ce sugerează măsuri administrative dure (95% dintre

respondenți favorizează reglementări mai stricte împotriva imigrantilor ilegali). Media eșantionului pentru atitudinea xenofobică este de 3.6 pentru o scală de șase itemi.

Potrivit acestor rezultate, imigrantii au provocat intoleranță și ostilitate. Majoritatea respondenților (84%) susțin politicile ce au ca scop reducerea numă-

ASPECTE SCHIMBĂTOARE ALE NAȚIONALISMULUI MAGHIAR

rului emigrantilor ce ajung în Ungaria. Totuși, opinia publică este împărțită asupra problemelor emigrantilor din motive politice. 35% dintre respondenți au exprimat suportul pentru acordarea azilului politic pentru această categorie, în timp ce 24% dintre aceștia au refuzat această propunere (40% au ezitat).

Cross-tabelarea clusterelor identității naționale cu măsurarea conștiinței

năționale (discutate mai sus) susțin ipoteza privitoare la caracterul liberal al primului cluster. Acest grup este caracterizat de cele mai scăzute valori ale atitudinilor naționaliste, xenofobice și intolerante. Al cincilea cluster poate fi văzut ca opusul primului. Restul de trei clustere variază de la versiuni liberale la versiuni anti-liberale ale identificării naționale.

Tabelul 7. Clusterele identității naționale și măsurarea conștiinței naționale

	Mândrie (medie)	Teme "hard" (medie)	Teme "soft" (medie)	Nationalism (scorul factorial)	Xenofobie (medie)	Toleranță (medie)
Liberal intrinsec (N=133)	2.8	0.3	3.1	-0.43	3.2	4.2
Liberal extrinsec (N=209)	3.1	0.4	3.1	-0.05	3.6	4.4
Traditionalist (N=113)	3.0	0.4	2.7	-0.05	3.4	4.4
Naționalist liberal (N=219)	2.9	0.4	2.9	-0.19	3.5	4.4
Conformist (N=320)	3.7	0.5	2.8	0.4	3.8	4.5

Totuși, pe ansamblu, respondenții nu pot fi caracterizați de un profil ideologic consistent al identificării naționale. Analiza de regresie multiplă a arătat că apartenența în clusterul 1 (liberalii intrinseci) corelează semnificativ cu educația: cu cât nivelul de educație era mai ridicat, cu atât probabilitatea de a apartine la acest cluster este mai ridicată. Datorită inconsistențelor din clusterele 2, 3 și 4, nu am descoperit nici o relație semnificativă între vîrstă, educație și sex. Totuși, clusterul 5 a arătat o relație semnificativă cu vîrstă și educație: oamenii în vîrstă și mai puțin educați tind să aparțină acestui grup anti-liberal.

Rezultatele sondajului din 1995 nu sunt decât instantanee ce sunt desigur înrădăcinate în antecedentele istorice ale Ungariei. Un antecedent imediat este desigur procesul de tranziție de la socialismul de stat la democrație. Elita inte-

lectuală ce a luptat pentru schimbare politică și economică a fost unită într-un program împotriva socialismului de stat. În același timp erau diferențe marcate în interiorul acestia în ceea ce privește modul practic de realizare. Liberalii și naționaliștii aveau programe politice conflictuale. În primele alegeri libere din primăvara lui 1990, retorica naționalistă a atras majoritatea votanților, fapt ce a propulsat la putere un guvern conservator.

Neîncrederea apărută rapid poate fi explicată fie prin frustrarea socială provocată de vagile încercări de a introduce economia de piață, fie prin nemulțumirea ideologică cauzată de craciada ideologică împotriva aderenților partidelor liberale și socialiste, acuzați de a fi străini de comunitatea națională definită în termeni etno-naționaliști.

Investigațiile sociologice empirice

ale atitudinilor publice efectuate între 1990 și 1994 au arătat o creștere a nostalgiei latente pentru socialismul de stat, ce a condus în final la victoria Partidului Socialist în alegerile din 1994. Înfrângerea retoricii naționaliste s-a bucurat de suportul elitei liberale care a format o alianță cu câștigătorul alegerilor (Partidul Socialist). Aceasta din urmă a format coaliția sperând să dobândească recunoaștere internațională și legitimitate prin alierea cu elita intelectuală liberală ce se bucura de o reputație remarcabilă datorată opoziției din trecut față de socialismul de stat.

Totuși, societatea a fost mai puțin interesată de câmpurile terenului de luptă ideologic și politic și a continuat să fie inconsistentă și ezitantă în principalele probleme ale naționalismului, liberalismului și socialismului. Se produce o modernizare înceată a identității naționale,

ată cum am arătat destul de clar în partea empirică a acestui articol. Acest proces de modernizare are anumite inconsistențe. Pe de o parte, naționalismul economic și xenofobia sunt trăsături majore ale noii perioade de tranziție, și pe de cealaltă parte a apărut o voință de a accepta multiculturalismul și de ajustare la provocările globalismului. În mod paradoxal, cetățenia - care, în sensul politic strict, ar constitui centrul națiunii concepute ca o comunitate politică - a absorbit conotațiile etno-naționaliste. Totuși, acestea și-au pierdut potențialul agresiv, încodat istoric. Noua identitate națională maghiară este estompată în orizontul auto-categorizării, ce continuă să fie neorganizat, controversat și vag, așa cum este și viața.

Traducere de Liviu Chelcea

Note și bibliografie

Csepeli, Gy., *Structures and Contents of Hungarian National Identity. Results of Political Socialization and Cultivation*, Frankfurt/New York, Peter Lange, 1989.

Gombár, Cs., *Politika címszavakban* (Politica prin cuvinte cheie), Budapest, AJTK, 1980.

Marshall, T.S., *Citizenship and Social Class*, Cambridge: Cambridge University Press, 1950.

Turner, B., *Postmodern Culture, Citizenship, and Democracy*, lucrare prezentată la conferința "Quality of Citizenship", Utrecht, 1991.

Szabó, I. - Örkény, A., *A tizenegy-tizenöt évesek interkulturális világképe* (Savoarul multicultural al adolescentilor maghiari), Budapest, TARKI.

Vásárhelyi, M., *Rendszerváltás alulnézetben* (Schimbarea sistemului dintr-o perspectiva de jos), Budapest, Pesti Szalon, 1995.